

DALI NÁM VIAC, AKO (SME) SI MYSLĚLI

III

JURAJ
SVOBODA

Vydavateľstvo
Spolku slovenských spisovateľov

JURAJ SVOBODA

DALI NÁM VIAC,
AKO (SME) SI
MYSLELI

III

Vydavateľstvo
Spolku slovenských spisovateľov

Copyright © Juraj Svoboda 2015

Cover design © Jana Satková

© Vydavateľstvo Spolku slovenských spisovateľov, spol. s r. o., Bratislava 2015

e-mail: vsss@stonline.sk

<http://www.vsss.sk>

Fotografie © Slovenský filmový ústav – Fotoarchív: *Bukovčan* (foto: K. Skoumal),
Zeljenka (foto: M. Homér), *Filip* (foto: V. Polák), *Krajíček*, *Satinský*, *Sýkorová-Kadancová*,
Uher, *Krištof-Veselý*

Archív Slovenského národného divadla: *Kroner*, *Romančík* (foto: J. Nemčoková), *Skovay*
(foto: J. Vavro), *Adamovič*, *Kucharský*

Divadelný ústav: *Jaborník*, *Korenči*

Divadlo A. Bagara v Nitre: *Kiš* (foto: P. Dřížhal), *Bednárik*, *Dóczy*, *Gáborová*, *Greššo*

Hudobné centrum: *Rajter* (foto: T. Vyskočil)

Slovenské komorné divadlo v Martine: *Ján Hečko*, *Katarína Vrzalová-Hrobáková*

Divadlo J. Záborského v Prešove: *Andrej Šilan*, *Ján Šilan*, *Anton Trón*

Divadlo J. Borodáča v Košiciach: *Peter Rašev*, *Peter Gažo*

Divadlo A. Duchnoviča v Prešove: *Turok Hetéš*

Národní filmový archiv, Praha: *Roháč*, *Lázníčka*

Ostatné fotografie osobný archív autora

Vydavateľstvo Spolku slovenských spisovateľov

Vyšlo s finančnou pomocou Ministerstva kultúry a Literárneho fondu

Juraj Svoboda: Dali nám viac, ako (sme) si mysleli III

Zodpovedná redaktorka: Marta Činovská

Obálka: Jana Satková

Sadzba: Jana Satková

Tlač: P+M Turany

Prvé vydanie

ISBN 978-80-8061-898-8

Vô svojich predchádzajúcich výberoch medailónov Dali nám viac ako (sme) si mysleli 1. a 2. diel som pripomenul významné osobnosti, ktoré zakladali a rozvíjali slovenské profesionálne divadlo, umelcov iných umeleckých druhov, osobnosti, ktoré sa svojím spôsobom zaslúžili o rozkvet kultúry vôbec.

Ludí, s ktorými som mal možnosť spolupracovať, učiť sa od nich, ktorí mi aj veľa dali. Odchádzali z tohto sveta zanechávajúc svojou tvorbou a príkladným životom viditeľné stopy.

Vô svojom breviári „úcty a lásky“ som sa usiloval zachytiť a pripomenúť ich významný a vzácny podiel na rozvoji slovenskej kultúry.

Za posledné desaťročie postihlo našu kultúru veľa nečakaných strát. Odišli umelci v rozkvetе tvorivých síl, mladí, ktorí mali žičlivú perspektívu ešte iba pred sebou. Považujem priam za svoju povinnosť o týchto ľuďoch a ich hodnotách napísať, aby sa na nich nezabudlo...

Tento diel venujem dcére Martine Svobodovej za všestrannú pomoc pri príprave tejto knihy.

Publikácia vyšla vďaka ministrovi kultúry SR Marekovi Maďaričovi, riaditeľovi Vydavateľstva Spolku slovenských spisovateľov Mgr. Romanovi Michelkovi, Literárnemu fondu.

Ďakujem rodine Hlinovcov za finančnú podporu pri prezentácii knihy, pani Soni Husovskej za prepis ručne písaného originálu.

Osobitne ďakujem pani PhDr. Ingrid Karkalíkovej z archívu SND za poskytnutie vzácných fotografií, pánovi Mgr. Michalovi Maršálekovi zo SFÚ a Mgr. Jurajovi Bubnášovi, PhD. z Hudobného centra za poskytnutie ďalších fotografií. Ďalej Divadlu A. Bagara v Nitre, Slovenskému komornému divadlu v Martine, Divadlu J. Záborského v Prešove, Divadlu J. Borodáča v Košiciach, Divadlu A. Duchnoviča v Prešove, Divadelnému ústavu a Národnému filmovému archívu v Prahe.

J. Svoboda

**23. 4. 1939 Trnava
– 2. 8. 2013 Košice**

Herec nepokojného a nespútaneho ducha

Jozef Adamovič

S nikým z umelcov som sa nestretal behom života na toľkých miestach ako s tebou. Na Vysokej škole múzických umení, keď si ako starší predstaviteľ vyššieho ročníka „opal’oval“ svoju budúcu manželku, Daču Turzonovovú, ktorá so mnou skúšala *Za osemdesiat dní okolo sveta* na javištiatku v Redute.

Na svahoch Nízkyh Tatier, kde si ako dobrý lyžiar pár minút po 17-tej hodine nasadal do svojho auta, nevyzliekajúci lyžiarsky komplet. Iba ťažké lyžiarky si vyzul a stíhal si večerné predstavenia v Národnom. Tvoja rýchlosť sa ti raz nevyplatila, pričasto si privolával zubatú!

V divadle často. Na premiérach, reprízach, posedeniach v klube divadelníkov. V televízii bolo naše stretnutie „najhorúcejšie“ pri inscenovaní televíznej adaptácie hry na motívy Hugovho románu *Muž, ktorý sa smeje* od Güntera Weisenborna. Historický dej sa odohráva v Anglicku roku 1700. Ústrednou postavou je „divoký clown a lord bez tváre“ – Lofter. Je to „clown“ a básnik, Ariel a muž, ktorý sa stále smeje“. Osud mu predurčil zohavenú tvár. Comparachicovia mu ju v detstve rozrezali nožom, aby si na jarmoku ľahšie zarábal na živobytie. Šiling bol však tragikomickou odmenou za večný smiech na tvári tohto úbohého chlapca. Jeho „jarmočným priateľom“ je aj príšerný Bottello – bezduchý kreol. Potom je tu Sangfal – najväčší kúzelník v Anglicku – filozof, princípál a bruchovravec. Je taký múdry, že sa v krajine vychádzajúceho slnka roztavujú aj skaly. Ako jarná rosa je svieža Angelika, dievčatko ako mesačný svit a hodvábnymi vlasami, sladká ako hrdlička. Je slepá, ale nežná ako ružový lupienok. Ty ako Lofter, Katka Orbanová vo svojej vôbec prvej televíznej úlohe Angeliky.

Spolu s pani Meličkovou, Budským, Zvaríkom, Labudom, Kristínovou sme vyrozprávali divákovi príbeh, ktorý sa stal, či vôbec nestal kdesi v Anglicku...

Chcem sa zastaviť pri jednej úlohe, ktorá ťa charakterizovala. Keď sme nakrútili prvú časť dvojdielnej inscenácie, prejavil si nečakaný záujem skúsiť si scénu v štúdiu Tržnice na nečisto. Bol si profesionál, strašne veľa si od seba aj od druhých chcel, niekedy hneď, teraz. V okamihu, ktorý nik nečakal, si vyskočil na balkónik a tasiac kord oprel si sa celou silou o zábradlie, aby si zoskočil priamo pred protivníka. Ibaže zábradlie sa pod tebou zlomilo a ty si padol z dvojmetrovej výšky na dlážku do štúdia. Zlomil si si nohu, inscenácia druhého dielu musela do tvojho vyzdravenia počkať. V inkriminovanej chvíli sa vyrútil na mňa vrátnik tržnice, ktorý vždy sledil, čo sa deje mimo vrátnice – mal to ostatne v náplni ako všetci vtedajší udavači. Označil ma za vinníka, čo ma bude veľa stáť a už si ani nezarežírujem. Vtedy si sa ty, Jožko, aj s bolesťou vehementne ohradil: „To ja som chcel, nie pán režisér“. Jožka nakoniec odviezli do nemocnice. Celý prípad úrazu „zahrali“ do autu. Pracovníci údajne nedostali pokyn, aby zábradlie bolo pevné. Nuž hrozilo teda i nebezpečenstvo úrazu pri obyčajnom opretí sa o túto kašíрку. Bol som znechutený, ale uvedomil som si jeden fakt: Jožko sa zachoval čestne.

Časté návštevy u neho v byte ma utvrdzovali o pozoruhodných vlastnostiach Loftera: Popri jeho bezhlavom risku i optimistické naladenie skúšať stále niečo nové, nebáť sa, neustupovať, bojovať. Na jeho rýchle, až zázračné skoré vyzdravenie mala iste vplyv mladučká kráska Orbánová, ktorá sa do Jožka zalúbila a uprosila ma, aby mohla Jožka navštevovať spolu so mnou. Jožko sa ženám vždy páčil. Mnohé sa stali jeho osudom. Po rokoch spolupráce v televízii, pôsobení na východe republiky som dostal pozvánku na talentové a prijímacie pohovory do Akadémie umení v Banskej Bystrici. S úcty pamiatke Jozefa Adamoviča ho s dovoľením odcitujem celý!

Vážený pán profesor,

dovoľte, aby som Vás oslovil pri príležitosti ukončenia prijímacích pohovorov a poďakoval sa Vám za prácu pri talentových skúškach. Som si vedomý, že Vaším pričinením ste vytvárali vysokú úroveň prijímacích pohovorov a harmonizovali vzťahy medzi komisiou a uchádzačmi. Preto

Vám patrí obdiv. Ďakujem, že ste ma podporili, že ste mi pomáhali a mali so mnou trpezlivosť. Želám Vám veľa úspechov, energie a optimizmu.

*Mgr. Art. Jozef Adamovič Csc.
vedúci katedry herectva a réžie*

Banská Bystrica, 3. 9. 1997

K tónu a obsahu listu netreba komentár. Gentleman s noblesou!

O energii, ktorá z neho priam prekypovala, až neotrasiteľnej viere, že jeho vec zvíťazí, ma presvedčil na bratislavskej, aj na košickej pôde, kde ma vyhľadal, aby sa poradil. Bola medzi nami nikdy nevyslovená akási prirodzená dôvera. Vypĺyvala vari z našich spoločných vlastností: zodpovednosti a čestnosti. V hektických časoch, kedy za ťažkých podmienok vznikala nová umelecká škola – Akadémia múzických umení v Banskej Bystrici – som sa stretol s Jožkom Adamovičom niekoľko krát. Po prvý raz vtedy, keď sa rozhodovalo o smerovaní a domovskom práve samostatnej katedry herectva a réžie. Zatiaľ čo dve už jestvujúce fakulty Fakulta múzických umení výdatne posilnila vďaka osobnostiam (ojedinelú výchovu hry na cimbal viedla vynikajúca pedagogička, predsedníčka Svetovej asociácie cimbalistov a sólistka Štátnej opery v Budapešti Viktória Herencsárová) a zamýšľala zriadiť katedru hudobného manažerstva a vytvoriť odbor na bicie nástroje, Fakulta výtvarných umení reálne pripravovala založenie odboru keramiky, katedra herectva a réžie, ktorú viedol Jozef Adamovič, nemala pevnú pôdu pod nohami.

Zavolať mi do Košíc, v Bystrici ma uhostil kávou a koláčikmi, dovezúc ma autom zo zvolenskej stanice. V hlave mu vírili myšlienky rozšírenia obsahu výučby. Po analýze existujúceho stavu vo vzdelávacom systéme dospel k názoru, že na Slovensku chýba špeciálny študijný smer – masmediálneho herectva, ktorý by rozvíjal dominantnú zložku národnej kultúry. Mal na mysli reč a formy audiovizuálnej komunikácie. Flexibilne tak zareagoval na požiadavku súčasnosti s ponúknutou možnosťou modernej výučby v tomto žánri, ktorý kladie dôraz na slovo, uvedomujúc si pritom jeho okamžitý účinok. Počúval som jeho zaujatý, vášnivý sen o zveličení odboru štúdia herectva, obhajobu slova ako sily, ktoré

prostredníctvom herca môže dokázať to, čo žiadne iné umenie nedokáže. Ukázal mi aj dve tabuľky, premietnuté do grafického znázornenia. Jedna tabuľka znázorňovala proces klasického divadla i klasického činoherného herectva, druhá proces masmediálneho herectva. Nasledovala otázka: S kým a kde. A začo. Kým bude odbor herectva (réžie) v podobe katedry, finančné prostriedky nezíska. Jožko našiel v Bystrici priestory, mal konkrétne plány pre štúdio dabingu, televíznych i rozhlasových disciplín – ale zatiaľ márne bojoval o zrod fakulty. A teda o príliv finančných prostriedkov. Vo svojom úsilí dokonca uvažoval o pripojení tejto katedry k inej škole (Filozofická fakulta).

Ako vieme „nežná revolúcia“ zmietla jeho plány aj jeho z vedenia katedry. Obaja sme sa opäť zišli ako pedagógovia po rokoch stále na horúcej pôde Akadémie umenia s neustálymi zmenami v jej vedení práve na jestvujúcej fakulte. Našou spoločnou radosťou boli poslucháči, medzi ktorými bolo veľa tých, ktorí sú dnes piliermi súborov, talent rozdeľujú hojne v televízii, rozhlase, dabingu. Zmienil som túto spomienkovú pasáž preto, aby sa nezabudlo, že pri kolíske profilu a prostriedkov štúdia na divadelnej fakulte A. U. v Banskej Bystrici stál Jozef Adamovič. Ten Jožko Adamovič, ktorý ešte v plnom, tvorivom rozporení popísal históriu vzniku Slovenského národného divadla a prejavil hold svojim kolegom, s ktorými na javisku začínal a rástol do uznávanej, neopakovateľnej osobnosti. Nespočetné množstvo divadelných, filmových, rozhlasových a televíznych zástojev podchytili všetky dostupné encyklopédie. Prinášajú svedectvo o širokom žánrovom rozpätí tohto tvárneho herca, ktorý sa prihlásil na VŠMU do Bratislavy, lebo talentovky a prijímačky sa robili ešte pred maturitou. Na prijímacích pohovoroch sa ho vraj spýtali, čo si myslí o Hamletovi, ktorého nakrútil Lawrence Olivier. Pohotovo odvetil, že to je mládeži neprístupný film, takže ho v kine nemohol vidieť. Talentovky urobil a bol prijatý.

V roku 1960 absolvoval herectvo a stal sa členom Slovenského národného divadla. Ihneď ako ukončil školu skočil rovnými nohami do hereckej praxe, keď bol obsadený do filmu *Valčík pre milión*, typického produktu socialistickej agitky o mladých ľuďoch spartakiády. Po návrate z vojenskej prezenčnej služby odletel s filmom na Kubu, kde mal obrovský úspech a Jožko sa stal „priekopníkom a budovateľom“ socializmu, ktorý Kubánci tak obdivovali.

Kariéru tak Adamovič naštartoval rýchlosťou blesku, v súkromí ho však často stíhali pohromy. Viackrát balansoval medzi životom a smrťou. Začiatkom sedemdesiatych rokov si odniesol z ďalšej dopravnej nehody dolámanú nohu, potrhajú kožu na hlave a nos zlomený na tri časti. Výrazná jazva na nose sa stala jeho poznávacím znamením. Nohu museli operovať uznávaní špecialisti, ale už sa mu nikdy poriadne nezrástla. Do konca života ju mal kratšiu a mierne na ňu kríval. Anjeli strážni pri hercovi bdeli aj v osemdesiatych rokoch, keď letel z Ruska domov. V rokoch 1981 – 1985 študoval divadelnú a filmovú réžiu v Moskve na divadelnej škole Gitis a na filmovej škole Goskino u Tarkovského. Letel lietadlom, keď začal horieť motor, našťastie sa kapitánovi podarilo lietadlo po šesť kilometrovom páde vyrovnať a dva kilometre nad zemou bola búrka, ktorá zázrakom oheň pridusila. V najnákladnejšom a najvýpravnejšom seriály sedemdesiatych rokov *Vivat Bežovský* si ako predstaviteľ hlavnej úlohy užil sveta. Navštívil aj bájný Madagaskar. Smrťka sa o neho pokúšala opäť koncom osemdesiatych rokov – keď mu zistili rakovinu hrubého čreva. Začal bojovať. Držal štyridsať dňovú hladovku, pil kozie mlieko, užíval východné liečebné metódy a železná disciplína ho z pazúrov smrti vytrhla. No po pár rokoch lekári umelcovi zistili srdcovú arytmiu. Užíval lieky, nosil kardiostimulátor. K týmto akčným a dramatickým momentom pridal ďalší. Hoci mal na konte šesťdesiat veľkolepých postáv, po „nežnej“ revolúcii nečakane odišiel zo Slovenského národného divadla. Uznávaný herec s niekoľkými vedeckými titulmi sa vrhol na podnikanie ako chovateľ kôz. Zobral si päť miliónový úver a po celom Slovensku zriadil 13 salašov, kde choval dovedna tritisícpäťsto kôz a podpísal zmluvy na odber kozieho mlieka na pätnásť rokov vopred. Jeho spokojnosť však netrvala dlho. Hercove zamestnankyne začali „dojit“ pre seba, tvrdiac šéfovi, že dojivosť klesá. Netrvalo dlho a Adamovičov úspešný podnik skrachoval. Ostali mu horribilné dlhy a exekúcie. Byt, autá, chata všetko išlo preč. Banka podala žalobu za nesplácanie dlhu vo výške tri milióny korún. Moje posledné celkom náhodné stretnutie v Košiciach bolo najsmutnejšie. Predo mnou stála šedivá zničená ľudská troska: „Ten dlh mám na doživotie“. Vilma Jamnická mu vyveštila, že ho nečaká tragická nehoda. V prípade lietadla mala pravdu... vedela o tomto nešťastí človeka, ktorý tak často hádzal smrti víťaznú rukavicu?

*Pohodový a pohotový skladateľ***Tibor Andrašovan**

Pri spomienke na Tibčiho utkveli mi v pamäti tri základné charakteristiky:

- ♦ Vrodená noblesa, takt a úcta k spolupracovníkom, priateľom i neznámym.
- ♦ Vyrvalosť v práci, náročnosť a široký diapazon zamerania, nesmierna invencia.
- ♦ Milovník ženského pohľavia, schopný dlhšej vernosti.

*3. 4. 1917 Slovenská Lupča
– 14. 6. 2001 Bratislava*

Po prvé, nič nenasvedčovalo tomu, že Tibči noblesu a takt zdedil. Narodil sa ako jeden z deviatich detí kováča v Slovenskej Lupči. V roku 1920 sa rodina presťahovala do Banskej Bystrice a otec zmenil svoje povolanie na mäsiara. Využíjúc konjunktúru veľmi zbohatol. Ale v roku 1928 ho postihla hospodárska kríza a prišiel o celý majetok. V zúfalstve spáchal samovraždu. Pre Tibčiho to znamenalo, že sa už ako pätnásťročný musel sám živiť tým, že popri škole hrával ako klavirista v tanečných školách, kaviarňach a počas prázdnin i v baroch.

V roku 1937 zmaturoval na Učiteľskom ústave v Banskej Bystrici. V rokoch 1937 – 1941 študoval na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave, odbor hudobná veda, kde získal aprobáciu pedagóga pre učiteľské akadémie. Svojmu učiteľovaniu, keď sa v roku 1937 ihneď po maturite prihlásil k výchove študentov v Mýte pod Ďumbierom – dal legálny papier. Nastúpil ako stredoškolský profesor na Učiteľskej akadémii v Modre a od roku 1944 pôsobil ako stredoškolský profesor na Učiteľskej akadémii v Bratislave až do 31. 8. 1946.

Od roku 1940 do 1945 bol súčasne študentom Konzervatória v Bratislave, u profesora Eugena Suchoňa študoval kompozíciu a u Jozefa

Vincoureka a Kornela Schimpla dirigovanie. Okrem toho v roku 1945 absolvoval kurzy orchestrálneho dirigovania u Pavla Dědečka (profesor J. Cikquera) a zborového dirigovania u profesora Zdenka Nejedlého a Jozefa Huttera. Tieto významné osobnosti mali zrejme blahodarný vplyv na „divokého“ synka kováča a mäsiara a priniesli do života onú noblesu a takt, ktoré Tibči vyznával po celý život.

Počas Slovenského národného povstania pracoval v Slobodnom slovenskom vysielacom v Banskej Bystrici až do potlačenia povstania. Po zákaze činnosti vysielacza „taktne“ ušiel do hôr. Po skončení 2. svetovej vojny sa usadil v Bratislave. Bol poverený zoštatniť Uršulínsky cirkevný učiteľský ústav v Bratislave. Aj túto úlohu splnil s patričnou noblesou.

Od 1. 9. 1946 pôsobil ako korepetítor a kapelník scénickej hudby v Slovenskom národnom divadle až do 31. 8. 1947. Do funkcie dramaturga SND nastúpil 1. 3. 1951. Túto funkciu vykonával s prerušením až do roku 1955. Potom sa stal riaditeľom Slovenského ľudového umeleckého kolektívu. Od 1957 – 1968 pôsobil ako umelec v slobodnom povolaní. Umeleckým riaditeľom Slovenského ľudového umeleckého kolektívu sa stal opäť počas rokov 1968 – 1972. Potom účinkoval znova ako umelec v slobodnom povolaní.

Správu k bodu jedna by som zakončil poznaním, že časté návraty Tibčiho na pôvodné posty neboli ničím iným ako faktom, že vďaka svojmu správaniu sa a šarmu zrelej osobnosti mohol odchádzať dvermi a tými istými dvermi sa zase vrátiť natrvalo. Teda nikdy spálená krajina a vyhadzov oknom!

Po druhé, Tibor Andrašovan rozvinul svoju skladateľskú činnosť do značných rozmerov. Žánrovo bohatá a umelecky náročná tvorba vďaka vysoko kladeným cieľom, pracovitosti a tvorivému elánu získala skladateľovi široké spoločenské uplatnenie, úspech a uznanie. Druhovú a žánrovú mnohorakosť tvorby, ktorú Tibor Andrašovan vo svojom diele vytvoril je viditeľná v tematickom katalógu, v ktorom sú jednotlivé diela zaradené do nasledovných skupín:

1. Vokálna hudba
2. Inštrumentálna hudba
3. Hudobno-dramatické diela
4. Scénické diela

5. Filmová hudba

6. Tance, tanečno-spevné scénické obrazy

Čitateľ-záujemca nájde všetky tituly v bibliografii Lexmann 3: *Slovenská filmová hudba*, Asco Bratislava, Encyklopédia dramatických umení SAV.

Tibčimu slúži ku cti, že je autorom prvej slovenskej opery a prvého baletu v dejinách slovenskej hudby. Ocenenia sa za svojho života žiaľ nedočkal. Štátne vyznamenanie Rad Ľudovíta Štúra I. triedy dostal v roku 2007 – in memoriam.

Keď chcel žartovať, pripomínal svoju zbierku cien, ktorú už nemá kde umiestniť. To býval ako „slobodný“ mládenec v byte na Dunajskom nábreží. Keď si zadovážil dom – vilku zasa žartom :„Pozri Juraj, koľko mám miesta... a nič!“

Mal ich neúrekom:

- ♦ Národná cena za filmovú tvorbu (1949)
- ♦ Štátna cena Mongolskej ľudovej republiky (1955)
- ♦ Rad kambodžského kráľa (1956)
- ♦ Štátna cena K. Gottwalda za hudbu k filmu *Drevená dedina* (1969)
- ♦ Cena mesta Bratislava (1969)
- ♦ Zaslúžilý umelec (1971)
- ♦ Doctor honoris causa Univerzity Mateja Bela v B. Bystrici (12. 6. 1997)

K tomuto titulu sa prepracoval „štúdiom na staré kolená“ (T. A.)

Po tretie: Tibči sa po niekoľkých „vážnych“ známostiach na protest proti širokému záujmu fanúšičiek (veď bol šarmantný, a keď si ku krátkemu kabátu zo zahraničia ovinul krk bieloskvúcim šálom... oči všetkým zaľúbeným devám sa zatvárali predstavou...) dňa 25. júna 1949 sa oženil vo Varne v Bulharsku. Jeho manželkou sa stala Bulharka Ivanka Dimitrova Stoičkova.

Viem istotne, že som túto ženu nikdy v Bratislave nevidel a ani priateľský vzťah s Tibčim a recipročný takt mi nedovolil čo len sa o nej zmieniť. Bol som však dlhoročným svedkom jeho pevného vzťahu s herečkou Evou Máriou Chalupovou, o ktorom vari nik nepochyboval, že bude mať šťastné finále. Nestalo sa! Zrazu rozchod a definitívne zбоhom. Eva Mária nosila dva roky tmavé šaty (najprv čierne) na znamenie hlbokého

smútku. Až do čias, keď si našla nového partnera. Lásku však dala svojmu Tiborkovi.

Poznal som však ďalšiu a poslednú ženu v Tibčiho živote. Mladú, krásnu Máriu, ktorá prevzala jeho meno a stala sa nielen úspešnou spevákou, ale aj matkou Tibčiho dcéry.

Málo sa vie, že Tibči bol mimoriadne schopný organizátor a ako banskobystrický študent upravoval ľudové piesne pre vojenskú kapelu, účinkoval v študentskom spevokole a v hudobnej skupine, s ktorou počas prázdnin vystupoval i vo vzdialenejšom okolí, v kúpeľných mestách, mestečkách. „Mojou inšpiráciou bol vždy folklór,“ hovorieval. Keď chcel získať aprobáciu učiteľa musel vyštudovať hudobné vedy a urobiť štyri štátne skúšky: klavír, orgán, spev a husle. „Veľmi rád som učil. Moji študenti ma dosiaľ (v rozhovore z roku 1998!) pozývajú na stretávačky. Rád sa s nimi schádzam, sú to teraz vlastne už moji kolegovia – a sú, bohužiaľ, už všetci na penzii...“

Takmer nik netuší, že Tibči takmer desať rokov účinkoval ako klavirista na obchodnej lodi, ale tiež prednášal na univerzitách v Japonsku, USA, dirigoval rôzne orchestre v Mongolsku, Egypte, Gruzínsku, Kambodži. Odtiaľ získal tie ceny, už je to jasné! Obdivovatelia originality Andrašovanovej hudby iste ocenili realizáciu myšlienky zložiť po vzore *Slovanských tancov* Antonína Dvořáka – cyklus štrnástich orchestrálnych skladieb *Tance zo Slovenska*, ktorými chcel zachovať bohatosť ľudovej hudby z viacerých regiónov našej krajiny.

A ako to bolo s hymnou pre Egypt?

„Keď som zložil operu *Šach a Šachrazád*, chcel som, aby jej premiéra bola v Egypte, pretože jej prvý preklad do arabčiny sa uskutočnil práve tam. Pomáhali mi s ním arabskí chlapci, čo sa narodili v Egypte slovenským matkám... Na Egypckú arabskú republiku sa viažu aj jeho mimoriadne zážitky. „V roku 1956, keď sa skončila vojna pri Sueze, dirigoval som tam koncert a rozmýšľal, čo dať ako prídavok. Zašiel som medzi vojakov zistiť, čo spievajú, a oni že *Allahu Akbar*... Ale oni to nespievali, iba opakovali slová, keď išli do boja: *Allahu Akbar, Allahu Akbar* – ja som z toho urobil melódiu pre zbor a orchester. Na koncerte bola vláda aj prezident G. Násir. Spievalo tritisíc vojakov a vyvolalo to obrovské uznanie. Násir mi usporiadal recepciu, ktorá trvala tri dni. Plavili sme sa na lodi z Alexandrie do Memfisu a egyptské tanečnice nám tancova-

li brušné tance. Zabávali sme sa samozrejme bez alkoholu. Nápoje sme mali vo všetkých farbách, vyrobené z melónu a rôznych bylín. Jedol som egyptský chlieb, mandle, olivy. Nikdy na to nezabudnem, bolo to skutočne krásne...”

Tibor ani vo sne nepredpokladal, že táto jeho skladba sa po čase stane egyptskou štátnou hymnou.

„Mám doklad, že autorom som ja, ale Egypt’ania nikomu neplatia tantiémy. Ani si nemyslím, že by sa vôbec chceli priznať k tomu, že im hymnu skomponoval neegypt’an...”

No ja, milý Tibči, ti poďakujem za dlhoročnú vernosť venovanú komponovaniu scénickej hudby. Bol si mojím „dvorným“ skladateľom po celý čas môjho angažmán v Trnave, podieľal si sa skvelou hudbou k mojím „host’ovačkám“ v Žiline, Martine, na Novej scéne. Bol si pozorný hosťiteľ pri našich pohovoroch o scénickej hudbe, staral si sa vtedy o moju malú dcéru, ktorá ma sprevádzala a časom sa stala kamarátkou tvojej dcéry. Bol si výborný priateľ, držím v ruke tvoj pozdrav z New York City. A z úcty k tvojej nehynúcej pamiatke citujem:

Milý Juraj!

Veľ’a som myslel v deň premiéry na Vás, ako asi dopadla – dúfam, že dobre. My sa máme dobre, chodíme po slovenských mestách a osadách a naši krajanovia si nás uctievať. Je to zaujímavé aj miestami dojímavé.

Celý súbor srdečne zdraví vás Tibor Andrašovan.

**7. 10. 1931 Humenné
– 27. 4. 2008 Banská Bystrica**

Mocný pilier

(... zrodila sa štátna opera v Banskej Bystrici)

Štefan Babjak

Je letné popoludnie a v dome pána Flutha, kde sa odvíja príbeh opery Otta Nicolaia, chystajú dve nezbednice pomstu chvastúňovi Falstaffovi:

*„Od úžasu sa neviem hnúť,
je človek z toho chorý,
keď taký prechladnutý sud,
a láskou sa ti korí,
ach, keby to bol gavalier
a snád' aj mladík švárny,
no taký lump a hazardér,
to nech ma Pánboh chráni ”...*

spieva čiperná pani Fluthová a pripravuje susedku Reichovú na komédiu s rytierom Falstaffom. Písomne totiž rytiera požiadala, aby ju navštívil, zatiaľ čo jej nezbedná priateľka oznámila túto zvesť Fluthovi. Kým však obe dámy zaspievajú svoje ľahké a melodické árie, vynoria sa nám obrázky malomestského Anglicka, tak ako ho malovali holandskí realisti P. Bruegel a J. Jordaens. Cítime vôňu, chuť a farbu najvšednejšieho dňa útulného mestečka pri Temži s rezidenciou kráľovnej Alžbety I., s lúkami, strihanými plotmi a všade navôkol, takmer na dosah ruky vidíme pestrofarebné kvety. Postavy aj prostredie, ktoré nás obklopujú sú také alžbetínske, že ani na chvíľu nezaváhame, že sme v Shakespearovom Anglicku. A nedajme sa rušiť ani tým, že rytiera Johna Falstaffa, domyselného sudcu Bluma, ochotnú paniu Čipernú či výčapníka Bartolda poznáme už zo Shakespearovej hry o Henrichovi IV.

Pani Reichová teda oznamuje príchod domáceho pána, kým Falstaff sa usiluje o priazeň oboch dám. Lež beda, manželia sú už pred dvermi. A tak neostáva iné ako kôš na bielizeň.

*Už počuť dupot príšerný
už obaja sú stratení...
... aha tento prací kôš
dost' veľ'ký je,
nech milý sa v ňom ukryje!*

Obe panie teda prinútia Falstaffa ukryť sa v koši na bielizeň, ktorý pred Fluthovými očami dajú odniesť s príkazom, aby jeho obsah vyklopili rovno do Temže... No a medzitým rozzúrený Fluth prehľadáva všetky izby a hľadá zvodcu svojej ženy. V dome však už po Falstaffovi niet ani stopy, a tak Fluthovi neostáva iné, iba sa hodiť na kolená a prosiť svoju vernú ženu o odpustenie...

STOP!!

Televízny prenos opery Otta Nikolaia *Veselé paničky Windsorské*, ktorá vznikla podľa rovnomennej komédie Williama Shakespeara je prerušený. Štáb režiséra sa v štúdiu presúva ku kontrolnému monitoru. Avšak Fluth pokračuje vo svojom snorení, až príde k monitoru. Tam sa už pravidelne zúčastňuje kontroly záznamu, často pozerá na sekvencie bez svojej účasti. Onen zvedavý a profesionálne sa tváriaci predstaviteľ Flutha nie je nik iný ako popredný sólista Banskobystrickej opery. Všimol som si jeho pravidelného záujmu...

POKRAČUJEME!!

*No tak mi odpusť, drahá,
No tak ... to zapríčinil list,
Vraj ku tebe mal Falstaff prísť...
Kto? Čo? Ach, hrôza!
(ohradí sa manželka)
Ty žiarlivec! Ved' je ti dám!
To takto nenechám!
Nech posúdi to každý sám,
že utrpenie s tebou mám,
a hneď sa rozviesť dám!*

Pochopiteľne, že áriou žiarlivca Flutha sa opera nekončí. Realisticky, vtipne postavený príbeh má veľa komických situácií. Okrem Falstaffa, pani Fluthovej, Flutha, susedov Reichovcov je tu totiž i veľa väčších či menších postavičiek, zdravých a bezúhonných, ako Anička, Fenton či vidiecky šľachtic a panic Spärlich, lekár a miláčik dvora Gajus.

Nie sú to hračky, ani bábky, a napriek tomu sú hravé, a nie sú to ani dobové charakterové štúdie. Všetci nesporne sú príslušníkmi národnej pospolitosti, ktorú autor miluje hoci aj s humorom a nie bez kritiky. Veselemu žánrovému obrázku sa plne oddal Štefan Babjak v úlohe žiarlivca Flutha s výraznými mimickými vlastnosťami, bezradnými gestami i neistou chôdzou. Líšil sa zreteľne od predstaviteľa Falstaffa Ondreja Malachovského svojím zmyslom pre komickú drobnokresbu, pozorne sledoval a nenápadne riadil a povzbudzoval predstaviteľku Reichovej Ľubu Baricovú, skvele spolupracoval s útočnou, temperamentnou manželkou Fluthovou, ktorú vyzbrojila Silvia Haljaková neutíchajúcou energiou.

On utiahnutý do seba ako uzlík nešťastia so „všetkou vášňou“ prežíval pred kamerou svoju chorobnú žiarlivosť, čo sa dokonale prejavilo v scéne, keď kláči pred svojou ženou na kolenách a vari najviac v priam brilantnom stretnutí tvárou v tvár so samotným Falstaffom.

Štefan Babjak sa vo svojej kreácii priblížil najšťastnejšie k línii meštiackej frašky. V hudobnej zložke zasa brilantne spojil roztopašnosť s láskavosťou a pôvab s romantickým rojčením. Nemecký romantizmus sa tu snúbi s duchom talianskej opery Belliniovského typu. „Musí to byť nemecká hudba“ povedal skladateľ, keď operu komponoval. „Ale musí k nej pristúpiť aj talianska ľahkosť.“

Vo väčšine jazykov je názov diela *The Merry Wives of Windsor* preložený ako *Veselé paničky Windsorské*, ale nazdávam sa, že by bol vari príliehavejší titul *Windsorské nezbednice*. Vystihuje azda lepšie mladistvosť duší manželiek, ich životný elán, a najmä náznak emancipácie či rozhodného konania vo chvíli nebezpečenstva. Divadelný kritik Jindřich Vodák hovorí dokonca o šikovných paničkách, ktoré si krátia čas pikantnými žartmi, kým ich manželia sa priečia, súdia a organizujú súbore.

Štefan Babjak postavil dom a zasadil strom. Do dejín hudobného sveta vstúpil neskôr ako jeho mnohí spolupútnici. Pôvodne študoval za zubného laboranta a až do roku 1954 pôsobil ako zubný technik, neskôr sa prihlásil na bratislavské konzervatórium, kde v triede M. Medveckej vy-

študoval v rokoch 1954 – 1959 operný spev. Jeho spolužiakmi okrem iných boli Malachovský, Stračina, Hronec. Popri štúdiu vystupoval s Lúčnicou.

Bol jednou z najvýraznejších osobností umeleckého hudobného života v Banskej Bystrici, do ktorej prišiel po skončení štúdia v roku 1959. Spoluzakladal spevohru Divadla J. G. Tajovského, ktorá bola neskôr premenovaná na Štátnu operu. Na tejto scéne pôsobil neuveriteľných štyridsaťpäť rokov. Počas svojej kariéry hosťoval tiež v Slovenskom národnom divadle a v zahraničí. Na divadelných a operných scénach sa predstavil v širokej škále úloh, od dramatických až po komediálne. Vo svojej bohatšej kariére stvárnil viac ako stodvadsať hereckých postáv, niektoré i viac krát. Taktiež stvárnil postavy v jedenástich televíznych operách. *Eugen Onegin*, *Rigoletto*, *Falstaff*, *Simone Boccanegra*, Štelina v *Krútnave*, v operách skladateľov ako G. Verdi, P. I. Čajkovskij, A. Borodin, L. Janáček, Bizet, Dvořák, Gounod...

K operetným úlohám patrili postavy Horáca (*Hello Dolly*), Alfréda Doolitla v *My fair lady*, či Miško v *Čardášovej princeznej*. V početných dlhých rozhovoroch na seba „prezradil“, že v roku 1992 sa stal víťazom Pavarottiho súťaže. V skutočnosti to bol jeho syn Martin. A čo mal Štefan spoločné s Jamnickým s ktorým som viedol podobné dlhé rozhovory? Priam neochota „rýpať sa“ v minulosti, prehnaná skromnosť, ktorú bolo treba vyprovokovať k potvrdeniu, že od roku 1989 až do svojho odchodu do dôchodku pôsobil ako riaditeľ Divadla J. G. Tajovského v Banskej Bystrici. A že v rokoch 1989 – 1991 viedol operný súbor ako umelecký šéf. Od roku 1990 bol tiež poslancom Mestského zastupiteľstva v Banskej Bystrici a zároveň členom Mestskej rady.

Úspešnú spevácku kariéru ukončil v roku 2004, teda približne v čase, keď sme sa náhodou stretli po mojom angažmán na Akadémii umenia na prechádzke v krásnom okolí mesta a naše stretnutia tak povediac spraviedneli.

Babjakovský „dom“ má pevné základy. Dedo, mimochodom murár, spieval oratóriá – vtedy však školy ani profesionálne divadlá ešte neboli. Z rozvetveného stromu sa opernému spevu venujú tri z piatich detí – Martin, dnes na voľnej žiadanej nohe, Ján Babjak a Terézia Kružliaková sú sólistami SND v Bratislave. Brat Štefan vedie ľudovú kapelu. Hoci sa Štefan, ale aj jeho syn Martin dostali k hudbe v živote k umeniu neskôr, v rodine

bolo zvykom, že sa vždy spievalo, hralo na klavíri, na husliach, na kontrabase a na gitare.

Štefan v našich častých prechádzkach nedokázal utajiť hrdosť nad svojimi deťmi. Vždy keď ich spomenul, bol prežiarený optimizmom, usmieval sa so šibalskou iskierkou v očiach. Keď som spoznal nedávno bližšie Martina, pripomenul som si jeho predobraz – otca v jeho jednoduchosti, priamej komunikatívnosti, skromnosti, s akou akoby nevedel dať najavo svoju výnimočnosť. Bol ňou lyrický barytón, dostatočne prierazný, farebný, obsažný, vokálne dokonalý. Na našu jedinú spoluprácu na umeleckom poli a na nezrátateľné rozhovory na chodníčkoch v B. Bystrici a okolí, vážený maestro, milý Štefan – nikdy nezabudnem.

*Nezabudnuteľná Dora***Frída Bachletová**

**17. 3. 1901 Ružomberok
– 28. 12. 1969 Bratislava**

Prv než som ju stihol vidieť na javisku, ukázala svoju zvráskavenú tvár i prostý odev ako pravidelná návštevníčka nášho obľúbeného technika uja Pavloviča. Áno, toho fanúšika poctivého umenia, o ktorom som písal v prvom dieli svojich spomienok v kapitole venovanej Jankovi Borodáčovi. Toho obetavého, nepostrádateľného technického mága javištiatka na prvom poschodí Reduty, kde sme mávali hereckú tvorbu. Toho bezkonkurenčného odhadcu pravého talentu v talentových skúškach adeptov hereckého umenia, toho zázračného kúzelníka vyzbrojeného všetkým možným vo svojom rekvizitári, kde nocoval, aby do rána nacvičil skrátenú časomieru prestavieb podľa želania režiséra Bagara. Toho vynikajúceho „otecka“ vybraným najobľúbenejším poslucháčom, ktorým by zniesol modré z neba, hoci v podobe špeciálneho jedla, aké ste nenašli v žiadnej kuchárskej knihe. No a na túto pochúťku, v poludňajšej pauze v SND a u nás na VŠMU – chodila práve pani Frída, ktorú náš ujo Jožko oslovoval Friderika. Nevedno prečo, ale na každý pád sa pani Frída po tomto oslovení viditeľne potešila. Boli dlhé roky veľkými priateľmi a priateľstvo upevňovali takýmto rituálom. Pani Frída sa cítila medzi nami kandrnasmi príjemne. Pri svojom skorom odchode nás nezabudla povzbudiť slovami: „Držím vám palce, majte umenie radi“ a podobne. Myslím, že nik z nás nezabudol na jej úprimné vyznanie, keď náš ročník končil štúdium: „Držte sa, vy mladí ste budúcnosť slovenského divadla!“ V očiach mala slzy. Neboli to slzy nad odchodom z javiska našej prvej divadelnej scény, z vytúženej méty všetkých divadelníkov, keď odišla do dôchodku v roku 1963. Boli to slzy radosti nad našou talentovanou ge-

neráciou, ktorá so samozrejmosťou vtedy bežnou opustila hlavné mesto, odišla do jedného na „vidiek“ budovať naše divadelníctvo v jeho ťažkých začiatkoch po spustošení vojnou a nejasnými snahami vývoja kultúry.

Zaslúžilá umelkyňa (1955) sa narodila v Ružomberku. Po dokončení meštianky sa stala robotníčkou v ružomberských papierňach. Už v tom čase sa rada a horlivo venovala ochotníckemu divadlu v Robotníckej telocvičnej jednote. Pomaly a nespomalo sa odhodlávala na profesionálnu cestu, potom pridľho účinkovala v zájazdových spoločnostiach v Čechách i na Slovensku, až kariéru zavŕšila v Slovenskom národnom divadle (čitateľa odkazujem na Encyklopédiu dramatického umenia Slovenska – SAV). V malých súboroch striedala češtinu so slovenčinou, činohru s operetou. Začínala vo Východoslovenskom národnom divadle v Košiciach (1928), prešla do Stredoslovenského divadla, do Jiráskovho divadla v Prahe, Komorného divadla riaditeľa Rodena v južných Čechách, odtiaľ do Severočeského divadla v Liberci, vrátila sa na Slovensko do Slovenského komorného divadla začínajúcim v Trnave (1939) – a potom už bola členkou súboru v Nitre, Prešove a v Martine. Všade mala úspech. V Prahe sa dokonca prísneho kritikovi Jindřichovi Vodákovi páčila v úlohe Boženy Němcovej, v iných spoločnostiach hrala Noru, Gertrúdu v *Hamletovi* či Lauru v Strindbergovom *Otcovi*. Slovom, v českých kočovných spoločnostiach nebola piatym kolesom na voze. V Nitre predstavila matku v rovnomennej hre Júliusa Barča – Ivana, Evu v Stodolovej *Bačovej žene* či pani Wolfovú v Hauptmanovom *Bobrom kožuchu*. V Prešove ju čakala Klára v novej hre Štefana Králiky *Posledná prekážka*, Juliana Tesmanová v Ibsenovej hre *Hedda Gablerová*, ale aj Tekla v zhudobnenej Gogoľovej *Ženbe*, či matka predstavená v operete *Mamzelle Nitouche*. Čas mladých a hlavných hrdiniek už mala Bachletová za sebou.

Divadelná pútnička sa blížila k umeleckému cieľu. Za výkon cigánky Dory z Hollého veselohry *Kubo* v martinskom divadle ju odmenili prvou cenou Divadelnej žatvy (1949). Bola to určite osudová náhoda, že som ju mal možnosť vidieť ako študent olomouckého gymnázia statujúci vo víťaznej inscenácii *Žatvy* – olomouckom *Othellovi* (réžia J. Pleskot, v titulnej úlohe J. Bek, režisérova manželka – baletka v úlohe Desdemony) – v odpoľudňajšom predstavení v tejto úlohe. Dodnes mám pred očami jej zrelý výkon v koncízne vybrúsenom portréte s intenzívnym psychologickým ponorom na jednej strane a schopnosťou miniatúrneho ko-

mediálno-karikatúrneho portrétu na druhej strane. Nepochybujem, že na základe tohto úspechu ju angažovali do činohry SND (1951). Tu účinkovala dvanásť sezón. Z javiska našej prvej divadelnej scény, jej vytúženej méty odišla do dôchodku v roku 1963.

Z Bachletovej postáv vytvorených na bratislavskom javisku, starien ponížených, urazených, pourážaných, ale aj fintivých, mármomyselných, afektovaných, pokryteckých, prešibaných i judášsky úlisných by sa dala zostaviť celá galéria jedinečných typov. Nimi Bachletová v SND dosiahla svoje šťastnejšie vrstovníčky Olgu Borodáčovú a Hanu Meličkovú. Bachletová ukázala českým divákovi, ako vie hrať Shakespeara či Ibsena, slovenským sa zapáčila v slovenských ženičkách i v ruských bábuškách. V Martine excelovala ako príživníčka Dora z *Kuba* a zbabelá dohadzovačka Bora z Tajovského *Hriechu*. Obe jej „padli na telo“. V SND k tým dvom klebetniciam pridala Doru zo *Ženského zákona*. Po Martine aj v Bratislave to už boli iba stareny a baby, dobrácke ňañky i zlostné bosorky, zodraté slúžky i elegantné hluchane zo salónov. V tých úlohách, v ktorých som ju počas štúdia na VŠMU a nasledujúcich, väčšinou príležitostných návštevách videl, akoby pani Frída ešte natiahla svoju štíhlu, tenkú postavu, akoby prisypala piesku do syčiaceho drsného hlasu. Vedela však urobiť aj dojem dobrotivých, ubitých duší. Mala ostré črty tváre, cyranovský nos, veľké oči, hlboké vrásky, kostnaté ruky, ostrý hlas. Bez maskovania mohla hrať škaredú cigánku, či ošklivú čarodejnicu. No priam zázračne vedela zmäknúť ostré črty tváre i hlas, hovoriť milo, prítulne, byť starkou v rozprávke (tak na nás v štúdiu VŠMU pôsobila). Na javisku sa na jej vyzíabnutú postavu výborne hodili dlhé sukne, čierna šatka na hlavu. Najväčšou bosorkou Bachletovej bola Judáška v Bukovčanovej *Diablovej neveste*.

Zvýraznením tvrdých črt, strohých držaní tela vytvárala tvrdé meštiačky, intrigánky i vzdorovité sedliačky. No stelesnila aj krehké, jemné, citlivé a šuchtavé stareny, plné harmónie, rovnováhy, spokojnosti a dobrosrdečnosti, Čechovovské ňañky. Hrala aj stareny celkom bezvzládne, ubité a zaskočené životom, bez síl a opory. Jednou z nich bola Sára vo Hviezdoslavovej tragédii *Herodes a Herodias*, druhou mamka Pôstková v televíznej adaptácii Tajovského poviedky. Aj z komických žien Frídy Bachletovej dá sa vytvoriť široká spoločenská škála, od grófov, preciózok, fintivých paničiek až k domovníckam a dedinským klebetniciam,

dohadzovačkám a príživníckam. Typy sa našli pre herečku v Molièrovi, Fredrovi, Stodolovi aj v tvorbe iných komédiografov.

Vedela vyvolávať smiech v hľadisku zvýraznením komických posunkov, hrou rúk, rozmanitou chôdzou, zaliečavo-šepotavou rečou i smrteľne vážne vyslovenými klamstvami.

V slovenskej kinematografii jej patrí popredné miesto. Debutovala na konci štyridsiatych rokov ako žena v slovenskej *Katke* režiséra Jána Kadára (1949). V slovenskom filme 50. a 60. rokov neodmietla ani malé či epizódne roličky. Nezabudnuteľné boli jej úlohy v *Kozom mlieku* (žena), *Boj sa skončí zajtra* (Chlapovičová), *Lazy sa pohli* (Kováčová), *Pole neorané* (Húščavová), *Mladé srdcia* (Fedorčánová), *Drevená dedina* (Tereza Chrohútová), *Žena z vrchov* (Hricuľa), *Posledný návrat* (Domovnica), *Bratia* (starena), *Tri razy svitá ráno* (Boháčiková), a naposledy *Ivanov* (Avdot'ja). Šesť rokov po nakrútení tohto filmu pani Frída zomrela.

Do českej kinematografie priviedol Bachletovú Ladislav Helge (spolu s ďalšími slovenskými kolegami, manželmi Ol'gou a Samuelom Adamčíkovcami). Bolo to vo filmoch *Velká samota* (1959) a *Bílá oblaka* (1962). Jej všestrannosť sa prejavila v rozhlase aj dabingu, v televízii si pripomeňme jej hlas v *Smrť sa volá Engelchen*, *Kolieska*, *Mamka Pôstková*, *Pasca*, *Výšinky*...

Jej manželom bol divadelný a filmový herec, spevák a operný sólista Rudolf Bachlet (1895 – 1974). Vysoký, urastený, pekný muž sa vryl do mojej pamäti predovšetkým ako disciplinovaný komparzista v mojich televíznych inscenáciách a filmoch. Nezabudnem na jeho „odvahu“, keď s úsmevom sfáral do hlbín Handlovských baní, kde sme nakrúcali dokrútky k inscenácii Š. Králiku *Svätá Barbora*.

Jeho milovaná manželka zomrela 28. decembra 1969 vo veku šesťdesiatichôsmich rokov. Jej o šesť rokov starší manžel herečku prežil o plných päť rokov. Raz sme, žiaľ, už s nebohým Lacom Čavojským debatovali o skutočných národných umelcoch, a o „národných umrlcoch“. Frída Bachletová pôsobila medzi národom dlhšie ako v Národnom. Nevynieslo jej to ocenenie národnej, iba zaslúžilej umelkyne. Pri pripomenutí Dory sa všetci pamätníci pýtajú: na ktorú Doru myslíme? Na Doru Hollého či Tajovského? Videl som obidve. Predstavujem si v kostýmoch oboch príživníčok Frídu (Frederiku) Bachletovú. Lebo obe Dory nezabudnuteľne zahrála iba ona.

Vulkanický temperament**Jozef Bednárík**

Neúnavne skúšal, pátral po hlbších postáv, modeloval ich so zreťou postavou, vracal sa k prapodstate vzniku, cez vývoj, po najvyššiu možnú métu...

Vytvoril osobnosť až patologicky výbušnej emocionality – zmietajúcej sa medzi veľikáštvom a prízemným strachom. Pôsobivo dávkované a odtienené negatívne črty nedovolili divákovi ani na chvíľu zabudnúť na Herostratovu zločinnosť.

Áno, je reč o inscenácii v Krajevom divadle v Nitre, o ktorej som písal v portréte o Jožkovi Dóczy, ktorý mu robil protihráča. Jožko Bednárík ako herec (až do roku 1981 kedy sa vydal na úspešnú dráhu režiséra) pracoval na každej postave na 120 percent v príprave doma i na javisku. Jeho malá postava, múdra hlavička nad objemným telíčkom a silné nohy potrebovali po každej skúške riadnu sprchu. Vracal sa do klubovne ako rodený gurmán na kolienkové pliecko s horčicou a chrenom, a to aj vtedy, keď bol ešte zvedavý na pripomienky. Aby ich nasledujúci deň na skúške akceptoval v nárase myšlienkového prúdu postavy a vo výbere vyjadrovacích prostriedkov.

Jeho akčný rádius bol obdivuhodný. Jeho výkon (a nielen pri zmieňovanej inscenácii), všetky jeho kreácie vyvolávali dojem pretlaku duchovnej a fyzickej energie, pričom v nich okrem charakterovej a situačnej komiky uplatnil jasné hodnotiace stanovisko. Bol hercom hlboko precitujúcim osobné dráhy a tragédie stvárňovaných postáv, ktoré zvyčajne obdarúval aktívnym postojom k životu, hlbokým súcitom a nežným lyrizmom (s touto podobou som sa u neho stretol pri našej ďalšej spolupráci pri postave „chuligána“ v Patrickovej hre *Tanec myši*).

17. 9. 1947 Zeleneč
– 22. 8. 2013 Bratislava

Priam vulkanický temperament prefiltroval racionálnou motiváciou a v tejto podmienosti vyrastali komplexne tvarované výkony, prekypujúce prudko pulzujúcou životnosťou.

Na tieto nezabudnuteľné kreácie som chodil ako vďačný divák, ktorému úlohy ako boli napríklad Luccio (*Chvastúň*), Arlecchino (*Klamár*), Stašek (*Surovô drevo*), Harlekýn (*Hra lásky a náhody*), Mosca (*Volpone*) voňali optimizmom a láskou, radosťou zo života, Pepe (*Prvý deň karnevalu*), Herostratos (*Zabudnúť na Herostrata*), Kleostin (*Pohl'adnica s Benátok*), S. S. Medvedenko (*Čajka*), Laco (*Jej pastorkyňa*) privodili ľahučké či silnejšie mrazenie chrbta.

Režisérske myslenie a schopnosť viesť súbor k naplneniu tvorivého činu bohato splňal v ochotníckom súbore v Zelenči, ktorý si získal množstvo obdivovateľov, fanúšikov a predovšetkým vyspelých divákov. Mnohé inscenácie budované na inscenačnom efekte dobyli i kus sveta, kde tento skromný, ale ctižiadostivý kolektív brával hodnotné ceny a uznania.

Jožko si obrúsil ostrôžky a s patričnou dávkou odvahy vystúpil ešte ako herec v úlohe režiséra. Hra sa volala *Veštec* a uvidela svetlo sveta roku 1975. Našiel výbornú dramaturgičku Darinu Károvú (dnes dlhoročná riaditeľka Medzinárodného divadelného festivalu konajúceho sa v Nitre), predlohy nielen nachádzali, ale aj upravovali. Tak napríklad vznikla inscenácia *Koza*, inscenačný scenár podľa prozaických predlôh V. Bednára a V. Šikulu. Ale aj *Šikuliáda* a *Libera*.

Jeho inscenácie (najmä) *Veštec* boli rozšírenou projekciou jeho hereckých dispozícií (rád predohrával – a to po celý čas svojej kariéry), dynamiky a strhujúceho temperamentu a zmyslu pre rozličné varianty komickosti.

Rád by som sa pristavil pri priam prelomovej inscenácii z roku 1979 (na prahu jeho definitívneho rozhodnutia pre dráhu režiséra). V *Dome Bernardy Alby* s vypätým etickým pátosom zobrazil tragédiu španielskej ženy a kruto pranieroval zdegenerovanú morálku vychádzajúcu zo zákonov, obmedzení a zastrašovania. Priam s básnickým citom Lorcu prenikol hlboko do psychiky utláčaných žien, vášnivo sympatizoval s ich túžbou po slobodnom živote. Už tu sa prejavila zmyselnosť, telesnosť, erotika a sexualita, čoraz častejšie a intenzívnejšie prenikajúca do jeho inscenácií. Raz ako oslava života, inokedy ako výraz živočíšnej pudovosti, prešibanej manipulácie či zotročenia ženy.

Skvelé, objavné výkony herečiek pripravili nezabudnuteľný divácky zážitok na dlhé roky.

Aj keď sa výber dramaticky pobral náročnou cestou (pristupuje politická motivácia), podľa môjho názoru – Jožkov impozantný nástup na všetkých inscenačných zložkách (výprava, kostým, hudba, zvuk, svetlo) v tomto type dramatickej predlohy zostal neprekonaný.

Aj v réžii *Krvavej svadby* v SND išlo svojím spôsobom o čin (vyprovokované nové možnosti hercov). No i rok 1987 vrátil spomienku na nitrianske víťazstvo z roku 1979 – Jožko Bednárík sa neuspokojil s „čistou“ činohrou. Jeho zdravá zvedavosť a príslovečná odvaha ho priviedla k muzikálovej verzii hry *Zo života hmyzu* na Novej scéne (1983), k opere *Maniere Theatrali* (Komorná opera SF, 1987), *Čiňanky a bábkový majstra Pedra* (tamže 1987).

V histórii SBD bolo prevratným činom naštudovanie *Gulliverových ciest* (1985), kde sa v polohe vysoko štylizovaného výrazu a prejavu po prvý raz vyrovnal so špecifickosťou bábkového divadla.

Bednáríkove inscenačné činy sa zaradili do tých medzinárodných súvislostí, ktoré posunuli divadlo smerom k výraznej vizuálnosti, k odklonu od dominanty slova a vymanili ho z tradícií oficiálneho divadla. Tvorivo nadviazal na vpád výrazových prostriedkov cirkusu, kabaretu, revue, klaunérie, šou, artistiky, jogy, psychodramatických techník a pouličných atrakcií do súčasného (často nudiaceho) divadla.

Penzum množstva a žánrových vejárov v úctyhodnej tvorbe, jeho pracovný a akčný rádius a nedostatok oddychu (žiaľ), pritom prinášajú pochopiteľne otázku: Ako to tento génus dokázal?

Bol mimoriadne talentovaný, to dostal do vienka pri narodení (matka bola vynikajúca ochotníčka), bol od malička životaschopný, i keď ako „gul'ôčka“ sa čoraz ťažšie pohyboval, zdravie mu dlho slúžilo, i keď jeho „odtučňovačky“ či redukčné diéty, ako to súhlasne s Božkou Slabejovou dávali na známosť, aby sa po návrate z kúpeľov obaja gurmáni opäť vrátili k svojim váhovým kategóriám. Ako sa ukázalo, obidvom takéto dobrovoľné násilie uškodilo. Jožko nezomrel na infarkt, ako by to každý, kto ho len trochu bližšie poznal predpokladal, ale na žalúdočné vedy, ktorým, žiaľ, neskoro začal venovať pozornosť.

Jožko Bednárík bol nesmiernie vzdelaný, priam dychtivý po neznámom, veľa čítal, rád si vymieňal svoje názory a poznatky v akademick-